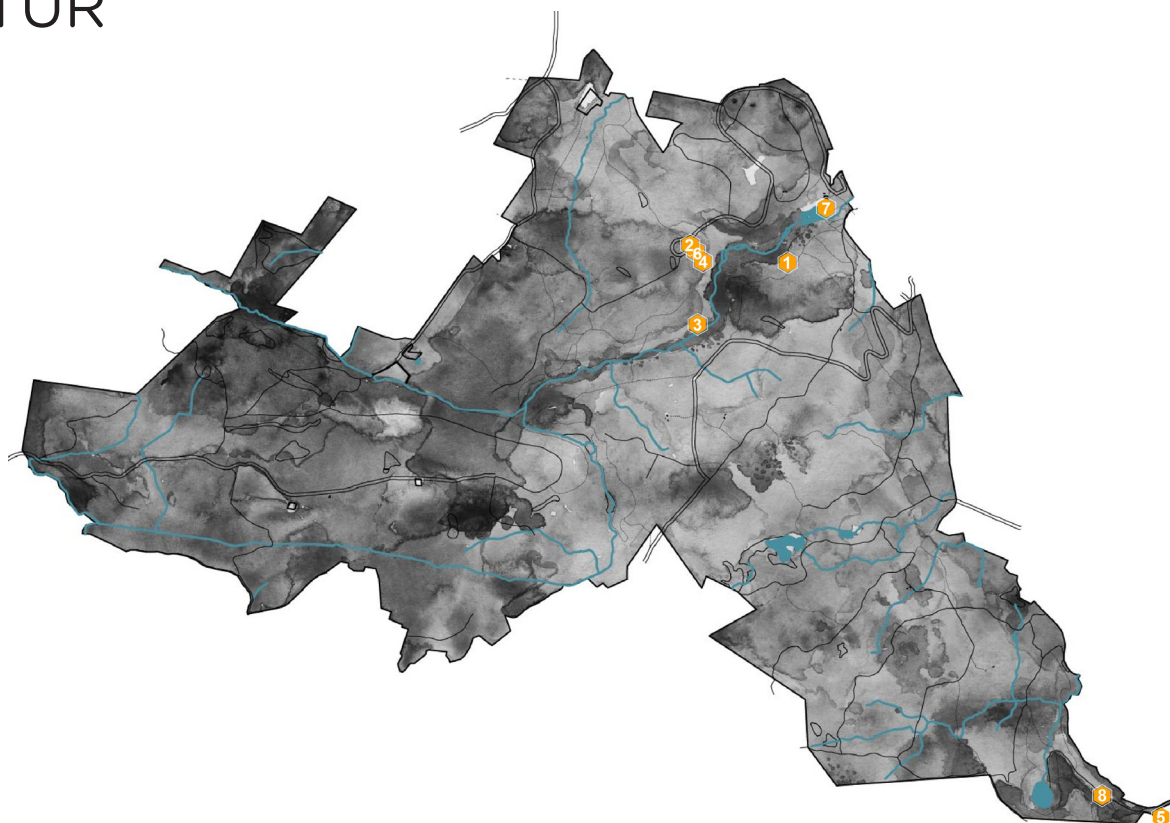

KULTUR

KULTURHISTORIA

Söderåsen har varit viktig för människor sedan jägarstenåldern. Här har man bott, arbetat och kopplat av. Från 1700-talets början fram till sekelskiftet 1900 ökade befolkningen snabbare. Och turisterna kom. Alla har lämnat sina spår i ett landskap i ständig förändring.

Idag är antalet boende betydligt mindre och naturen har sakta men säkert återtagit eller dolt vad människor skapat, men spåren finns där för den som söker.

13 000 ÅR SEDAN

Iskanten går från Kristianstad till Hallandsåsen. Söderåsen med omnejd är isfri. Flora med tundra- och stäppväxter som dvärgbjörk och olika arter av vide. Kustborna tar sig hit längs Rönne å för att jaga ren och jättehjort.

11 500 ÅR SEDAN (JÄGARSTENÅLDERN)

En period med ett stabilt varmare klimat börjar. Skogar med björk och tall sprider sig över Söderåsen med djur som älg, skogshare, uroxer, björn och varg. Renarna drar sig norrut.

9 000 - 6 000 ÅR SEDAN

Lövträden ek, alm, lind och ask kommer till Söderåsen och skogarna tättnar.

6 000 - 4 000 ÅR SEDAN (BONDESTENÅLDER)

De första bosättningarna på Söderåsen. Boskapsskötsel är det viktigaste för invånarna. De stannar något år på samma plats och odlar en del spannmål på svedjor.

SE UTE:

1. BOPLATS HJORTSPRÅNGET; 56,0347° N, 13,2475° Ö

Hjortsprånget eller Hjortakniben: Namnet kommer av att man förr i tiden lär ha jagat hjort här, genom att driva dem ut över klippkanten. Man knep hjortarna! Kanske jagade man här redan för flera tusen år sedan. Är det därför det legat en boplats eller rastplats här vid klippkanten? Idag ser man inga spår av denna boplats.

2 000 ÅR SEDAN (JÄRNÅLDER)

Ökad spannmålsodling ger mer mat till en växande befolkning. Man stannar lite längre på samma plats och därför börjar man röja åkrarna från sten som kastas upp i rösen, hackror. Cirka 5 000 syns än idag i nationalparken. Boken kommer till Söderåsen.

SE UTE:

2. ODLINGSRÖSE; 56,0356° N, 13,2372° Ö

1 500 ÅR SEDAN (JÄRNÅLDER)

Effektivare jordbruksmetoder leder till fasta åkrar och bosättningar. Boskapsskötseln dominerar. Söderåsen är ett skogs- och betesmarkslandskap. I den glesa bok- och ekskogen går svinen. Får, getter, kor och hästar betar på öppna gräsmarker. Åsen nyttjas gemensamt av gårdarna på slätten.

1000-talet till slutet av 1800-talet
Bybildningen tar fart. Husen ligger tätt sam-

lade omgivna av byns inägor, som är åkrar och ängar. Runt omkring finns den betade skogsmarken, utmarken.

Stenmurarna längs med Skärån kan vara uppemot 1000 år. De anläggs för att hålla betesdjuren borta från ängarna som tidigare fanns i dalbotten. Utmarken i branterna och på platån nyttjas som betesmark samt för ved och virke. Här vallar töser och pågar byns får, getter och kor. De tvärgående stenmurarna i Skäralids branter är yngre, ca 150 år. De anläggs som "ägogränser" efter laga skiftet, vilket innebär början till slutet för ängsbruket och betesepoken.

SE UTE:

3. STENMURAR; 56,030981° N, 13,238217° Ö

Nationalparken är i huvudsak utmark med små inägor till ensamgårdarna Nackarp, Uggleröd, Liagården och Kvärk. Vallpojkar och -flickor är en vanlig syn.

1600-tal (Snapphanar)

Det lär ha utspelats en hel del stridigheter i den oländiga miljön i Skäralidsdalen under de Dansk-svenska krigerna under 1600-talet, då svenskar stred mot dansk-Skåne och de skånska snapphanarna. Skåningarna kände terrängen och kunde gömma sig i grottor i dalsidorna och överraska svenskarna. Mycket av sägnerna anspelar på dessa krig.

Sägen om snapphanar: en snapphanevallflicka när Skåne fortfarande var danskt, lyckats knuffa en svensk soldat som antastade henne över stupet, men hans röda kopparskjöld blev hängande på en gren halvvägs ner? Därför heter det Kopparskjölden!

SE UTE:

4. KOPPARHATTEN; 56,0347° N, 13,2386° Ö

Krigen under 1600-talet ledde till att Skåne blev svenskt 1658.

17-1800-TAL (TORPARTIDEN)

Torparen äger sitt hus men gör dagsverken åt markägaren som markhyra. Antalet torp ökar från 1700-talet till slutet av 1800-talet pga den ökande befolkningen. Kulmen nås under andra halvan av 1800-talet. Befolkningen i Riseberga socken inkl Skäralid fördubblas mellan 1800 och 1880! Detta sker samtidigt med utvandringen till USA. Vid denna tid anläggs många av torpen och odlingslyckorna i den kärva och oattraktiva utmarken på Söderåsen.

Ensittarlagen från 1918 ger torparna rätt att

friköpa marken, men detta gäller inte på statens (kronans) mark (merparten i nationalparken). Detta i kombination med industrialiseringen - jobb i städerna, bidrar till att många torp överges under början av 1900-talet. Därav dagens torpruiner.

Torpen som finns kvar idag är tex raststugorna Liagården och Dahlbergs, uthyrningsstugorna Killahuset och Liden, samt muséotorget Edvins som arrenderas av torpföreningen Skäralid.

Odlingsrösen, inhägnade lyckor, torpruiner, brunnar och jordkällare kan man se än idag. Stort uttag av virke och ved ur skogen gör perioden till den mest skogfattiga. Ännu dominerar boskapsskötseln.

1890-TAL (BEGYNNANDE TURISM)

Turisterna kommer till Söderåsen från och med mitten av 1800-talet. Med järnvägen som når Skäralid 1892 ökar turistströmmen kraftigt och turisthotell byggs i Röstånga 1904 (idag vandrarhem) och i Skäralid två år senare.

Vid den här tiden börjar man göra större skillnad på arbete och fritid. Städerna börjar också få en medelklass med möjlighet att spendera tid och pengar på fritidssysselsättningar. Naturromantik är högsta mode så borgerskapet åker hit för att bo och äta gott, samt vandra i den storslagna naturen.

Det tunga torparlivet och svårigheter att hitta andra försörjningar gör att många lämnar Söderåsen för att söka lyckan i städerna eller Amerika. Säkert bidrar åsynen av stadsborna som både har råd och tid att åka tåg, bo på hotell och roa sig på andra sätt också. Till och med danskar kommer hit. Världen börjar krympa och öppna sig, även för landsortsborna som strängt taget lever på samma sätt sedan århundraden, nära sammanlänkade med naturen, djuren och årstidernas växlingar.

SE UTE:

5. TURISTHOTELL; 56,0028° N, 13,2881° Ö

1900-1950-TAL (NATURSKYDD & NÖJEN)

Nu går det undan! Järnvägen har kommit till Söderåsen liksom telefonen och elektriciteten på sina ställen. En och annan automobil har säkert synts på vägarna och antagligen även en flygmaskin på himlen. Tidningarna med dagliga nyheter och annonser blir tillgängliga för allt fler och så småningom kommer radion på 20-talet. Vi brukar ju säga att allt går så fort nu för tiden, men årtiondena

runt sekelskiftet 1900 innebar säkert en ännu mer omvälvande och explosiv omvälvning för gemene man.

De snabba förändringarna är säkert en drivande kraft bakom både naturturismen och att man börjar försöka bevara både kulturella värden och naturvärden. Folklivsforskare som Leonard Rääf tecknar upp beskrivningar över hur folk lever på landsbygden, Kulturen i Lund grundas, och i Stockholm har både Skansen och Nordiska museet öppnat. Anders Zorn och många andra samlar allmogeföremål och försöker bevara byggnader och miljöer.

Natur- och kulturvärdena får ett starkare skydd genom att ett domänreservat, en föregångare till nationalparken, bildas 1937. Ett annat skydd på privat initiativ åstadkoms redan kring sekelskiftet av Theodor Jönsson på Tostarp, som då ägde marken vid Kopparhatten och Forshall ner till Skärån. Då hans gård brann ner 1897 blev han erbjuden en ny mangårdsbyggnad mot att man fick börja krossa all den lättillgängliga stenen i rasbranterna på hans ägor. Jönsson vägrade, bodde med familjen på logen under två år och bidrog därmed till bevarandet av rasbranterna. Parallellt med natur- och kulturvärden verkar entreprenörer inom turismen. Skärdammen anläggs av turisthotellets ägare Erik Grundström 1929-30 för skönhet och fiske genom uppdamning i alkärr.

Samtidigt finns det dansbanor både nere vid Skärdammen i Skäralid, i Nackarpsdalen, men även dansbana och restaurang uppe vid Kopparhatten. De lockar många, även vanligt folk, från när och fjärran. Inte ovanligt att man cyklar så långt som ända hit från Simrishamn, Ystad och Trelleborg drygt 10mil!! På somrarna finns också tivoli med tombola och skjutbana.

Söderåsen är en plats både för arbete och rekreation.

SE UTE:

6. DANSBANA; 56,0352° N, 13,2379° Ö

7. DANSBANA; 56,0380° N, 13,2514° Ö

8. DANSBANA; 56,0039° N, 13,2818° Ö

Kopparhatten får bilväg 1943 och Domänverket köper marken året efter. Skyddsräcken kommer upp 1955 efter att en engelsk turist fallit och förolyckats.

1960-1990-TAL

Efterkrigstiden och framförallt 1960-talet med privatbilismen, kortare arbetstid, TV

och välfärdssamhället innebär stora förändringar i turistströmmarna. Persontrafiken på järnvägen läggs ner 1961, Turisthotellet rivs 1969.

Från 1970-talet och framåt har kultur- och naturintresserade och turister börjat hitta tillbaka, men i annan form. Nu kommer besökarna mer på dagsutflykter. En friluftsrestaurang, den vita mexitegelbyggnaden med platt tak, byggs 1974. 1996 byggs den nuvarande byggnaden för att bli huvudentré till den planerade nationalparken. Det är också under 1990-talet merparten av marken till nationalparken förvärfvas.

2000-TAL

Naturum invigdes 2000 och nationalparken 2001.

FRAMTIDEN

Ett landskap är inte evigt. Naturen förändras hela tiden, på egen hand eller med människans hjälp. Dagens skog var kanske betesmark för bara 100 år sedan.

Tänk dig Söderåsen om 100 år:

- Kommer naturen att se ut som idag? Ska vi sluta slå ängar och sköta fornminnen och låta naturen ta över?
- Har det kommit nya arter och har några försvunnit? Måste alla arter bevaras?
- Hur skulle du vilja att framtiden ser ut, och hur kan du bidra?

FAKTA SÖDERÅSENS NATIONALPARK

Storlek: 1625 ha = ca 3200 fotbollsplaner.

Natur: Ädellövskog med bok & ek dominerar. Ett av nordeuropas största skyddade ädellövskogsområden. Dramatisk geologi med internationellt sett exklusiva arterna som är knutna till ädellövskogen och sprickdalarna. Söderåsens nationalpark utgör ca 1/12 av hela Söderåsens yta.

27:e nationalparken i landet, 28:e Fulufjället 2002, 29:e Kosterhavets NP 2009.

En av 3 nationalparker i Skåne, Stenshuvud 380 ha, bildad 1986, Dalby Söderskog 36 ha, bildad 1918.